

УДК 340.12:342.7+305

ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД І МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Ірина ГРИЦАЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено основні аспекти принципу гендерної рівності як в Україні, так і за кордоном. Проаналізовано наукові підходи до визначення поняття гендерної рівності й запропоновано авторське його визначення, висвітлено теоретико-правові проблеми забезпечення гендерної рівності в суспільстві. Наголошено, що питанню гендерного паритету варто приділяти увагу ще з раннього віку, оскільки це є запорукою успішного «перезавантаження» суспільства, подолання стереотипу мислення, що гендерні питання є суто жіночими проблемами. Досліджено європейський підхід до визначення поняття «гендерна рівність». Запропоновано механізм подолання гендерної дискримінації в суспільстві шляхом реформування законодавчої та освітньо-інформаційної діяльності, яка буде поступово змінювати ставлення суспільства до питання паритетного становища між чоловіками і жінками.

Ключові слова: права людини, гендерний паритет, рівність прав чоловіків і жінок, дискримінація за статевою ознакою, поняття гендерної рівності, європейський досвід.

THE PRINCIPLE OF GENDER EQUALITY: DOMESTIC EXPERIENCE AND INTERNATIONAL STANDARDS

Iryna HRYTSAI,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
Head at the Department of Social and Humanitarian Disciplines
of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

SUMMARY

In the article the key aspects of a gender equality principle, both in Ukraine and abroad are considered. The scientific approaches to definition of the concept of gender equality are analyzed and the author's definition is proposed, the theoretical and legal problems of ensuring gender equality in society are elucidated. The European approach to definition of the concept of gender equality is researched. The mechanism of overcoming gender discrimination in society by reforming of legislative and educational information activities, which will gradually change the society attitude to the issue of parity between men and women, is proposed.

Key words: human rights, gender parity, equality of rights of men and women, gender discrimination, concept of gender equality, European experience, gender, gender policy.

Постановка проблеми. Рівність прав між чоловіками і жінками є запорукою успішної демократичної країни та невід'ємною частиною прогресу людства. На жаль, гендерний дисбаланс простежується в усіх галузях України. Завдяки впровадженню відповідних загальнодержавних програм хоча й досягнуто певних успіхів щодо забезпечення паритетного становища між жінками і чоловіками та спостерігається певний прогрес, однак забезпечення гендерної рівності все ще залишається викликом для нашої держави, що зумовлює необхідність проведення подальших реформ для вирішення вказаних проблем суспільства.

Актуальність теми дослідження. На міжнародному рівні приділяється достатньо уваги проблемам гендерної рівності. У зарубіжних країнах напрацьований певний механізм викоренення гендерного дисбалансу. Саме тому досвід зарубіжних країн потрібно вивчати й застосовувати й в Україні, впроваджуючи нові стандарти законодавства, що покликане врегулювати цей напрям.

Стан дослідження. Питання забезпечення гендерної рівності досліджували в працях такі науковці, як Н. Болотіна, М. Буроменський, Л. Воронько, Г. Герасименко, Н. Грицяк, О. Дашковська, І. Жеребкіна, Ю. Івченко, О. Кисельова, Л. Кобелянська, Л. Кормич, І. Кресіна, І. Ларинбаєва, К. Левченко, Т. Марценюк, Т. Мельник, О. Руднева, С. Рябошапка, П. Рабінович, Т. Слінько, О. Уварова, Г. Христова,

Н. Шведова й інші. Проте наявність у суспільстві кількісного «перекосу» за ознакою статі в політичній сфері, серед керівних посад тощо вказує на труднощі під час реалізації своїх прав різними гендерними групами, що можна пояснити недосконалістю законодавства. Отже, одним із актуальних питань сьогодення все ще залишається забезпечення паритетного становища між жінками і чоловіками в умовах розбудови сучасної України.

Метою й завданням статті є висвітлення теоретико-правових проблем, пов'язаних із забезпеченням гендерної рівності в суспільстві, формування цілісного розуміння змісту поняття «гендерна рівність» і формулювання власної дефініції.

Виклад основного матеріалу. Правове становище жінки багато в чому залежить від характеру її відносин з чоловіками, наявності або відсутності в цій сфері гармонії, заснованої на правовій рівності, яка має різноманітні прояви. Суттєвим проявом рівності у сфері взаємодії чоловіка і жінки є рівність їхніх прав і свобод, їхня юридична рівність перед законом і судом [1, с. 21]. Суб'єктивними факторами, що впливають на рівність у взаєминах чоловіка і жінки, є стереотипи суспільної думки, що формувалися в суспільстві та науці протягом багатьох тисячоліть.

Рада Європи визначила гендерну рівність як рівний стан, незалежність, відповідальність та участь представників

обох статей у всіх сферах суспільного й приватного життя [2].

Європейський інститут гендерної рівності визнає гендерну рівність як таку, що стосується рівних прав, обов'язків чоловіків і жінок, хлопчиків і дівчаток. Рівність не означає, що чоловіки і жінки стануть однаковими, але їхні права та можливості не залежатимуть від того, ким народились – чоловіком або жінкою. Гендерна рівність означає, що враховуються інтереси, потреби та пріоритети як жінок, так і чоловіків, визнаючи різноманіття різних груп чоловіків і жінок. Гендерна рівність не суто жіноча проблема, вона повинна торкатись як чоловіків, так і жінок. Рівність між жінками і чоловіками розглядається як рівність прав людини, передумова й показник сталого розвитку, орієнтованого на людей [3].

І вітчизняні, й зарубіжні вчені визнають, що суспільна практика виявила обмежений, ілюзорний характер закріпленої рівноправності статей, вступила в суперечність із самим життям. Основна проблема вітчизняного законодавства у сфері гендеру – декларативність його положень [4, с. 48]. Виправити це становище можна завдяки профільному законодавству, яке буде спрямовано на вирішення практичних «життєвих» гендерних проблем.

Ухваливши 7 березня 2018 року нову Стратегію з гендерної рівності 2018–2023, Комітет Міністрів Ради Європи акцентував увагу на тому, що гендерна рівність передбачає рівні права жінок і чоловіків, дівчат і хлопчиків, а також однакову видимість, повноваження, відповідальність та участь у всіх сферах громадського та приватного життя. Це також має на увазі рівний доступ і розподіл ресурсів між жінками і чоловіками [5].

З метою найбільш повного й глибокого розуміння паритетного становища чоловіків і жінок у всіх сферах життєдіяльності людини, необхідно дослідити розуміння вказаної дефініції різними вченими. Так, на думку Н. Шведової, під час забезпечення принципу гендерної рівності чоловіки і жінки мають рівні умови для реалізації в повному обсязі прав людини й потенції, робити свій внесок у національний, політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток, користуватись його результатами. Отже, гендерна рівність – це однакове оцінювання суспільством схожості й відмінності між жінками і чоловіками, різних соціальних ролей, які вони відіграють [6]. Н. Грицяк уважає гендерну рівність ідеологічним компонентом державної політики та державного управління, що має чотири виміри, які лежать в основі напрямів розвитку державної гендерної політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Перший вимір гендерної рівності – це права людини як універсальний стандарт політичних, громадських, економічних, соціальних і культурних прав і свобод для жінок і чоловіків. Другий вимір – це права людини як права жінок. Третій вимір – рівність свобод, прав та обов'язків. Четвертий – рівні можливості – основний елемент гендерної рівності [7, с. 325–332]. У свою чергу, О. Кулачек наголошує на гендерному паритеті в державному управлінні й визначає його як принцип рівноцінного представництва жінок і чоловіків у будь-яких владних структурах та органах місцевого самоврядування [8, с. 81]. І. Ларінбаєва зауважує, що гендерна рівність – це виключно зовнішнє визначення, тобто втілення ставлення суспільства до питання взаємодії чоловіків і жінок [9, с. 97]. Л. Кобелянська тлумачить гендерну рівність як паритетну демократію – політико-правову форму організації соціально-статевих відносин у суспільстві, за якої жінки і чоловіки мають рівний правовий і політичний статус і як рівноправні представлені здійснюють діяльність у гендерно збалансованих органах влади та управлінських структурах [10, с. 153]. О. Руднева в працях визначила гендерну рівність як складник загального принципу рівності

як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного – чоловіків і жінок. Конструкція гендерної рівності розкривається через категорію прав людини як універсального стандарту рівності, який є єдиним для обох статей [11, с. 104]. Т. Марценюк подає гендерну рівність як складник поняття рівності й рівних можливостей. Демократичне суспільство має надавати й чоловікам, і жінкам рівні можливості брати участь у всіх сферах життя. Успішне регулювання гендерних відносин у суспільстві передбачає утвердження цінності гендерної рівності, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень, забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, експерти й експерти повинні розуміти це та брати до уваги [12, с. 5]. На думку Н. Протасової та Ю. Молчанової, гендерна рівність – це рівність соціального статусу жінок і чоловіків, забезпечення їм однакових можливостей для всезагальної участі в усіх сферах суспільного, державного й приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів, долання елемента ієрархічності, стереотипності тощо [13, с. 61]. О. Литвинчук акцентує увагу, що необхідно надати однакові права особам різної статі, аби створити такі умови суспільного життя, щоб жінки були спроможні себе повноцінно реалізувати в будь-якій суспільній сфері: громадській, професійній, особистій. Рівність прав передбачає рівність можливостей [14, с. 63]. О. Рижаєва в працях підкреслює, що гендерна рівність – це передусім рівні права, обов'язки й можливості в усіх сферах суспільного життя, справедливості, рівний розподіл влади та права на вплив, рівний розподіл відповідальності й турбот, рівна винагорода зусиль і праці, право на життя, вільне від нападу та насильства [15, с. 20]. На думку І. Малкіної-Пих, гендерна рівність має передбачати партнерські гендерні відносини – відносини двох рівноправних суб'єктів, кожен із яких має власну цінність. Незважаючи на наявність індивідуалізованих цілей, кожен бере до уваги цілі й інтереси іншого. У таких відносинах найважливіше – це узгодження позицій та устремлень між партнерами. Спілкування і взаємодія тут відрізняються повагою й коректністю, умінням поставити себе на місце партнера, вникнути в його проблеми та ситуацію; такі установки властиві не одному з партнерів, а обом [16, с. 28]. Висвітлення й аналіз теоретичних підходів до змісту поняття «гендерна рівність» дає підстави сформулювати таке його визначення.

Гендерна рівність – це правове становище, гарантування будь-яким особам, незалежно від статі, можливості однакової реалізації своїх прав, бажань, задумів, утілення ідей, учинення дій, отримання гендерно-незалежних результатів праці, професійної, громадської, політичної діяльності тощо.

Отже, в поняття гендерної рівності варто вкладати не лише констатуючу проблематику, а й таку правову модель (нехай поки лише теоретичну), яка в майбутньому забезпечуватиме гарантоване виконання поставленої мети – цілкового паритету в усіх без винятку сферах життя.

Слушно зауважує М. Крочук, що сьогодні гендерна рівність є фундаментальною цінністю третього тисячоліття на рівні зі свободою, справедливістю, толерантністю [17, с. 253]. Хоча ця думка висловлена ще у 2011 році, вона й досі залишається актуальною.

Забезпечення рівності жінок і чоловіків є одним із головних питань в аспекті демократизації Української держави. Досягнення такого збалансування можливе лише за активної участі й підтримки держави громадськістю, а на зовнішньому рівні – співпраці та взаємодії з міжнародними організаціями [18, с. 96].

Натепер неможливо уявити сучасну демократичну державу без гендерно збалансованого суспільства. Запорукою забезпечення гендерної рівності в Україні є гендерна політика країни, яка спрямована на подолання певного гендерного дисбалансу в українському суспільстві, дасть можливість досягнути рівних прав і можливостей чоловіків і жінок, рівної відповідальності й рівного ставлення до особистості незалежно від статі.

Сучасному українському суспільству притаманна ідеологія того, що гендерна рівність пропагує відступ від моральних законів, спотворюючи інститут материнства, батьківства. Натомість гендерна рівність є вагомим цінністю для об'єктивного права, а також способом досягнення справжньої гармонії та забезпечення й розвитку прав людини [17, с. 252].

Отже, для розбудови сильної конкурентоспроможної країни та розвинутого громадянського суспільства потрібно викоренити стереотип мислення, що питання гендерної рівності стосується суто жінок і лобюванням їхніх інтересів у державі. Варто ретельно вивчати та впроваджувати досвід зарубіжних країн у забезпечення паритетного становища, з неухильним дотриманням норм міжнародних нормативно-правових актів, котрі підписані та ратифіковані Україною, спрямовані на усунення гендерного дисбалансу в суспільстві.

Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй 2000 року, котру підписала більшість країн світу, декларує заохочування паритетного становища чоловіків і жінок, а розширення прав і можливостей жінок визначено як основну мету розвитку людини в третьому тисячолітті.

Однією з умов входження України до Європейського Союзу є побудова на її теренах гендерно збалансованого суспільства, у перспективі – паритетної демократії. Термін «паритетна демократія» утвердився в українській соціо-гуманітарній аналітиці, водночас у західноєвропейських і північноамериканських наукових роботах більш уживаним є відповідник «гендерна демократія». «Гендерна демократія» передбачає утвердження рівності прав, свобод, обов'язків, відповідальності й шансів чоловіків і жінок у життєдіяльності суспільства, держави й самотворенні власної особистості [19, с. 25; 20, с. 49].

Рівність між чоловіком і жінкою – це одночасно й цінність, і привілей будь-якого суспільства. І хоча в різних кінцях світу це питання вирішується з різною швидкістю, тим не менше напрям залишається єдиним [21, с. 7].

Висновки. Упровадження «гендерного переосмислення» в суспільстві необхідно розпочинати із раннього віку (з дитячих садків), включаючи відповідні освітні програми. У ранньому віці діти будуть отримувати певну інформацію та знання, що саме є гендерна рівність через рівні права, рівні можливості, рівний розподіл праці, рівну відповідальність і досягнення певних успіхів незалежно від належності до певної статі. Тільки так, змінюючи навчальні програми та запроваджуючи нові предмети, пов'язані з вивченням гендерних питань, із раннього віку ми зможемо викоринити стереотип мислення, що питання гендерної рівності стосується суто жінок. Держава повинна завжди пам'ятати, що сьогодні це маленькі діти, а завтра це дорослі чоловіки і жінки, які будуть відстоювати свої права та паритетне становище в суспільстві.

Головною метою трансформації українського суспільства є формування толерантного ставлення як до чоловіків, так і до жінок у всіх сферах життєдіяльності людини, забезпечення жінкам можливості безперешкодно реалізувати свій потенціал з обов'язковим досягненням соціального партнерства з чоловіками.

Запорукою розбудови успішної конкурентоспроможної країни з гендерно збалансованим суспільством є реформу-

вання законодавчої та освітньо-інформаційної діяльності, яка буде поступово змінювати ставлення суспільства до питання паритетного становища між чоловіками і жінками в усіх сферах життєдіяльності людини й покращувати становище жінок і їхню роль у суспільстві.

Зміна гендерного стереотипу в суспільстві є першочерговим завданням нашої держави, оскільки недостатньо змінити законодавство, підписати та ратифікувати міжнародні документи, потрібно бажання людей змінюватись самим і змінювати країну, впроваджуючи нові стандарти, застосовуючи досвід зарубіжних країн і міжнародної спільноти, які в цьому питанні мають великий багаторічний досвід.

Список використаної літератури:

1. Дашковська О.Р. Принцип гендерної рівності: поняття, витоки і роль на сучасному етапі розвитку суспільства. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 5. С. 20–23.
2. Gender Mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practices. Strasbourg. May 1998. URL: <http://www.unhcr.org/3c160b06a.pdf>.
3. Concepts and definitions. URL: <http://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/concepts-and-definitions>.
4. Оніщенко Н.М. Гендерно-правова експертиза як складова правотворчого процесу в Україні. Порівняльно-правові дослідження: українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал. 2006. № 1. С. 48–56.
5. Council of Europe Gender Equality Strategy 2018–2023. URL: <https://rm.coe.int/ge-strategy-2018-2023/1680791246>.
6. Шведова Н. Просто о сложном: гендерное просвещение: пособие. URL: <http://www.owl.ru/win/books/easygender/add1.html>.
7. Грицяк Н. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2001. 384 с.
8. Кулачек О. Роль жінки у державному управлінні: старі образи, нові обрії: монографія. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. 304 с.
9. Ларинбаева И. Юридическая онтология гендерного равноправия: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Уфа, 2004. 207 с.
10. Кобелянська Л. 50/50: сучасне гендерне мислення: словник. Київ: К.І.С., 2005. 280 с.
11. Руднева О. Гендерна рівність як принцип законодавства. Право України. 2002. № 24. С. 103–108.
12. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
13. Реалізація гендерної політики в управлінні освітою: навчально-методичний посібник / за заг. ред. Н.Г. Протасової. Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. 176 с.
14. Литвинчук О.В. Вплив гендерних стереотипів на формування ідентичності жінки. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2017. № 16. С. 61–65.
15. На шляху гендерної рівності: методично-бібліографічні матеріали / підгот. О. Рижасва. Чернівці: ОУНБ ім. В.Г. Короленка, 2010. 22 с.
16. Малкина-Пых И.Г. Гендерная терапия. Москва: Эксмо, 2006. 928 с.
17. Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць. Вип. 65. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2012. С. 248–253.
18. Грицай І.О. Державна гендерна політика: генезис поняття та співвідношення із суміжними термінами. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 4. С. 89–97.
19. Грабовська І. Досвід становлення суспільства паритетної демократії в сучасній Україні: досягнення, проблеми,

перспективи: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль 27–29 квітня 2011 р.). Тернопіль, 2011. С. 25–28.

20. Грабовська І. Джерельні підвалини дослідження паритетної (гендерної) демократії: український і світовий контекст. Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Українознавство». 2007. № 11. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/ukrainoznavstvo/articles/hrabovska-i-sources-grounds-of-the-investigation-paritet-democracy-gender-dem_12970.pdf.

21. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. Київ: Заповіт, 2016. 244 с.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Грицай Ірина Олегівна – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Hrytsai Iryna Olehivna – Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Head at the Department of Social and Humanitarian Disciplines Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

irinagritsay86@gmail.com

